

Там само. – 1873. – № 9. – С. 412; № 11. – С. 510; № 12. – С. 539–554; [Те саме] за январь – февраль 1874 г. // Там само. – 1874. – № 2. – С. 241–242; Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1892–1893 учебный год. – К., 1893. – С. 315–316; [Те саме] за 1895–1896 учебный год. – К., 1896. – С. 43–45; [Те саме] за 1896–1897 учебный год. – К., 1897. – С. 304–336; Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1898–1899 учебный год // ТКДА. – 1899. – № 11. – С. 373; Протоколы заседаний Совета Московской духовной академии за 1899 г. // БВ. – 1900. – № 3. – С. 337–338; [Те саме] за 1900 г. // Там само. – 1901. – № 7–8. – С. 171; Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1900–1901 учебный год // ТКДА. – 1901. – № 11. – С. 416; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1904–1905 учебный год. – К., 1905. – С. 178–179; Профессор Маркеллин Алексеевич Олесницький. († 12 марта 1905 г.) : [Некролог и речи при погребении]. – К., 1905. – [2], 60 с.; Журналы заседаний Совета С.-Петербургской духовной академии за 1904–1905 учебный год. – СПб., 1906. – С. 62–75.

Літ.: [Рец.] : Курс педагогики. Руководство для женских институтов. М. Олесницького, экстраорд. проф. КДА. Вып. 1. Теория воспитания. К., 1885 // ЖМНП. – 1886. – Кн. 224. – № 3. – С. 27–32; Ястребов М. Ф. Новая точка зрения в системе нравственного богословия (к вопросу о желательной постановке нравственного богословия) // ТКДА. – 1897. – № 11. – С. 367–399; 1898. – № 4. – С. 498–545; Олесницький (Маркеллин Алексеевич) // ЭСБЕ. – СПб., 1897. – Т. XXI а (42). – С. 874; Бронзов А. А. Нравственное богословие в России в течение XIX столетия // ХЧ. – 1901. – № 11. – С. 727–730; Глубоковский Н. Н. Русская богословская наука в ее историческом развитии и новейшем состоянии. – М., 2002. – С. 28–29, 148–150; Мень А., прот. Библиологический словарь : в 3 т. – Т. 2. – М., 2002. – С. 306; Нападиста В. Г. Історія етики в Україні (др. пол. XIX – поч. XX ст.) : навч. посібник. – К., 2004. – С. 6, 21–23, 79, 81–83, 85, 86, 100, 104, 118, 119, 125–127, 129, 135, 140–151, 156, 167–169, 173, 174, 178–183, 193–197, 206, 207, 209; Левчук [Пастушенко] Л. А. До проблеми рецепції філософії Канта в християнській етиці Маркеліна Олесницького // Магістеріум. – Вип. 9 : Історико-філософські студії. – К., 2002. – С. 56–62; Кузьміна С. Л. «Філософський єлей» педагогіки Маркеліна Олесницького // НЗ НаУКМА. – Т. 35 : Київська Академія. – К., 2004. – С. 60–65; Козловський В. П. До питання про антропологічні засади морального богослов'я М. О. Олесницького // КА. – Вип. 2–3. – К., 2006. – С. 208–220; Він же. Маркелін Олесницький про витоки і природу практичної філософії // Там само. – Вип. 4. – К., 2007. – С. 109–130; Він же. Філософсько-етична наука в Київській духовній академії у другій половині XIX – на початку XX ст.: етичні погляди П. Ліницького і М. Олесницького // Труды КДА. – № 20. – К., 2014. – С. 272–286; Кузьміна С. Л. Християнська етика як джерело філософії виховання: деякі аспекти творчості Маркелліна Олесницького // Магістеріум. – Вип. 39 : Історико-філософські студії. – К., 2010. – С. 72–79.

С. Л. Кузьміна

ОЛЕСНИЦЬКИЙ Яким Олексійович [рос. Олесницкий Аким Алексеевич] (1842–27.08.[09.09].1907), випускник і викладач КДА – богослов-біблеїст, гебраїст, проповідник, церк. публіцист. Брат професора КДА Маркелліна Олексійовича Олесницького.

Нар. у м-ку Теофіполь Старокостянтинівського пов. Волин. губ. (нині – смт Теофіпольського р-ну Хмельн. обл.) у сім'ї протоієрея, настоятеля місцевого Покровського храму. Навчався у Волин. ДС (1857–63) та КДА (1863–67), яку закінчив зі ступ. магістра богослов'я і словесних наук (рішення Конференції КДА від 06.08.1867 затверджено Св. Синодом 26.09.1868). Рукопис випускного твору О. «Отношение критической философии Канта к христианскому богословию (историко-критический очерк)» зберігається в ІР НБУВ.

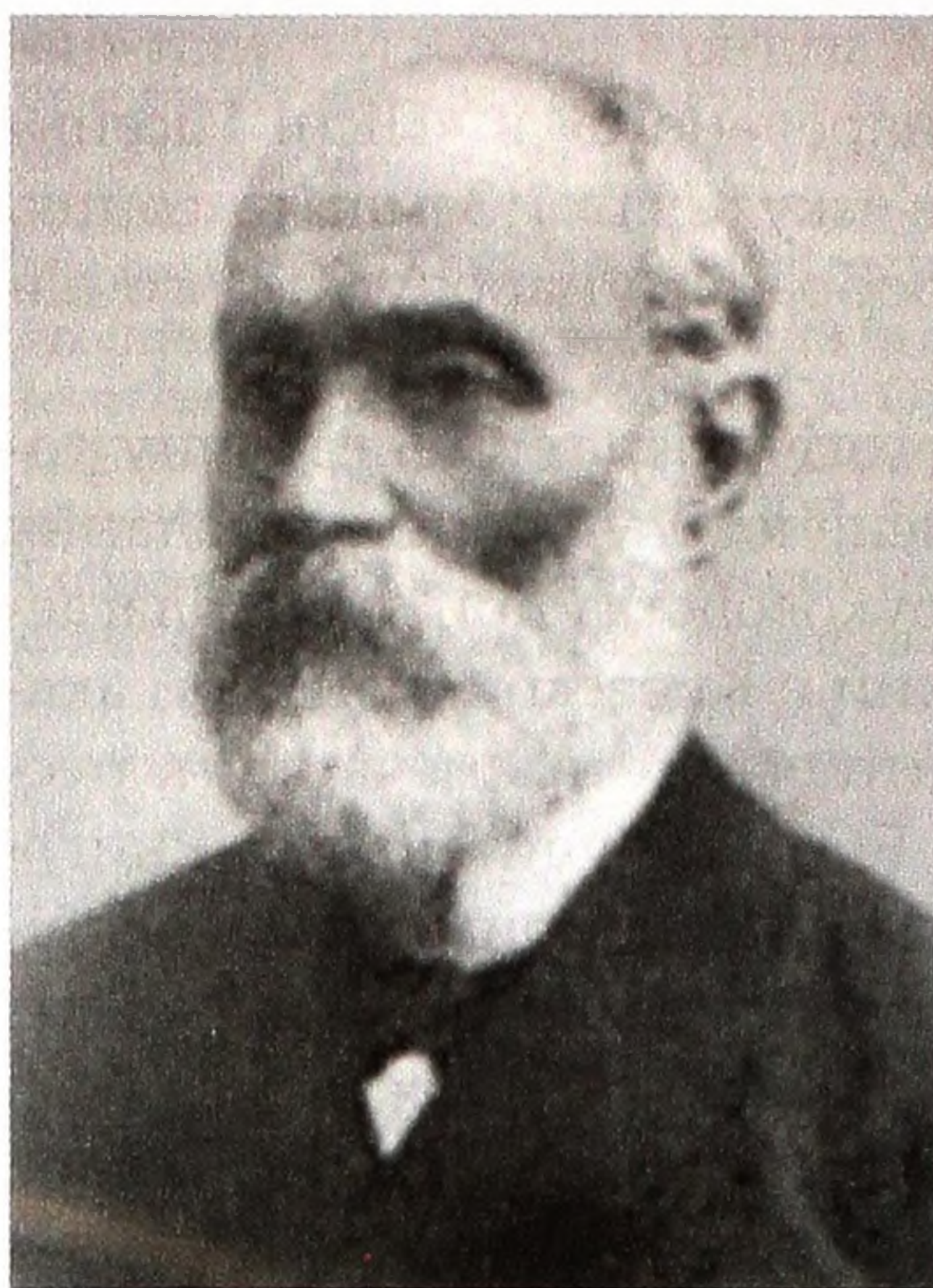
Ухвалою Св. Синоду від 30.10.1867 був призначений на посаду бакалавра каф-ри євр. мови та біблійної археології КДА, яку обійняв 04.11.1867. Відповідно до Статуту духовних академій 1869 р. перейменований у доцента (13.06.1869). З 26.01.1873 – екстраорд. професор КДА. На підставі публічного захисту праці «Иерусалим и его древние памятники» (К., 1875), який відбувся 16.12.1876 на засіданні Ради КДА (офіц. опоненти – проф. Сильвестр (Малеванський) і проф. П. І. Ліницький), отримав ступ. д-ра богослов'я (затверджений Св. Синодом 24.06.1877). З 12.06.1881 до 15.06.1883 обіймав посаду інспектора КДА. Рішенням Ради КДА від 09.06.1883 отримав звання орд. професора. З 19.12.1892 – заслужений орд. професор каф-ри євр. мови та біблійної археології. 13.07.1899 вийшов у відставку. 26.09.1899 обраний почесним членом КДА.

Помер на власній дачі у м. Алупці від дизентерії на 65-му році життя. Похований на нижньому цвинтарі Київ. Свято-Вознесенського Флорівського жін. монастиря. У вересні 1907 удова О. Ольга Олесницька передала в дарунок б-ці КДА бл. 1600 книг і брошур із його книжкової колекції.

Наук. діяльність О. почалася з підготовки коментованих перекладів старозавітних

книг пророків Ісаї, Єремії, Єзекіїля, Даниїла, надрукованих у ж-лі «Труды Киевской духовной академии» у 1868–73. У 1870–1880-х, працюючи над вивченням давніх пам'яток, О. створив фундаментальні описові та узагальнюючі праці з цього предмета. У 1873–74, за дорученням Ради КДА, здійснив свою першу наук. експедицію до Палестини, результатом якої став ґрунтовний наук. звіт із біблійної археології, історії та географії «Святая Земля», опублікований в академ. ж-лі (1875–78) та виданий окремим накладом (у 2 т.). 1-й том цієї праці («Иерусалим и его древние памятники»), що досі не втратив свого наук. значення, приніс О. ступ. д-ра богослов'я. Згодом відвідував Святу Землю у 1886 та 1889; у 1891 брав участь у наук. експедиції, що досліджувала стародавні пам'ятки Зайордання. Здійснив докладний опис мегалітичних пам'яток Палестини доістор. та істор. часів; запропонував та обґрунтував версію реконструкції Єрусалимського храму в різні епохи його існування.

У своїх працях продемонстрував розуміння контрверзи між еволюцією біблійної археології як церковно-апологетичної дисципліни та її розвитком як дисципліни науково-істор. Висловив і застосував методологічні принципи та критерії одного з важливих компонентів наук. біблійної археології – визначення та оцінки автентичності археол. знахідок, що потенційно претендують на роль артефактів біблійної історії. Аналізуючи пересічні, на перший погляд, сюжети тогочасної археології Палестини, запропонував своєрідну «герменевтику археологічної реконструкції», цікаву з огляду на його власний дослідницький досвід наук. подорожей-експедицій до Святої Землі. Обґрунтував евристичну цінність біблійної археології саме як наук. дисципліни, що, використовуючи спец. джерела, водночас базується на загальнонаук. методологічних засадах. Поєднуючи узагальнення здобутків сучасної йому світової біблеїстики із влас-



Яким
Олесницький

ним дослідницьким досвідом, пройшовши шлях від емпірично-описового етапу до важливих теор. узагальнень, став одним із перших у Рос. імперії фахівців із біблійної археології. Вінцем наук. і пед. творчості О. у цій галузі біблеїстики став рукопис підручника з біблійної археології, частину якого згодом було опубліковано його учнем, професором КДА В. П. Рибінським.

Був одним із активних прибічників створення у 1872 Церковно-археол. тов-ва (дійсний його член від часу заснування) та Церковно-археол. музею при КДА, надаючи їм усебічну науково-консультативну підтримку. Був також одним із засновників та почесних членів Імп. Правосл. Палестинського тов-ва (1882).

О. відомий як автор ґрунтовних ісагогічних та екзегетичних праць і низки оригінальних гіпотез у цій царині богослов'я. Деякі з них (наприклад, гіпотеза про те, що книги 1–2 Параліпоменон були джерелами для книг 1–4 Царств), втратили своє значення; інші залишаються актуальними і донині. Зокрема, у праці «Книга "Песнь Песней" (Шир га-Ширим) и ее новейшие критики» (1882) О. не лише оглянув усі ісагогічні теорії про цю старозавітну книгу, а й запропонував власну версію її алегорично-симво-

лічної екзегези, згідно з якою, стосунки «нареченої» та «нареченого» в «Пісні Пісень» є символом зв'язку Святої Землі та сонця, а з тим – богообраного народу та його царя-Месії.

Важливу ісагогічну та герменевтичну роботу було здійснено О. у процесі укладання «Правил для руководства при предполагаемом составлении в Киевской духовной академии объяснительных примечаний к русскому тексту Библии (учительных книг)» (1877). Працюючи над примітками до біблійного тексту, О. враховував його істор., геогр., культ. контекст, а також здійснював зіставлення різних мовних (давньоєвр., грец. та слов'ян.) традицій для роз'яснення важких місць рос. перекладу.

Поряд із аналізом окремих книг Старого Завіту, О. уславив своє ім'я як дослідник і систематизатор патристичної ісагогіки та екзегетики, упорядник стислої ісагогічного компендіуму, що увиразнював погляди Св. Отців на час, авторство й обставини написання свящ. книг («Руководственные о Священном Писании Ветхого и Нового Завета сведения из творений Св. Отцов и Учителей Церкви». – СПб., 1894). Існують відомості про те, що О. почав готувати енциклопедичний словник зі Старого Завіту, однак не встиг завершити цю працю.

Непересічним залишається значення діяльності О. як гебраїста та текстолога, а саме – в царині вивчення біблійних текстів оригінальними мовами, а також талмудичної культури у зв'язку з культурою біблійною. Зокрема, це стосується його дослідження засобами біблійної істор. і текстуальної критики деяких важливих моментів процесу становлення загальноприйнятого давньоєвр. тексту Св. Письма. Етапною у становленні емпіричної та методологічної бази київ. духовно-академ. біблійної текстології стала праця О. «Тенденциозные корректуры иудейских книжников (соферимов) в чтении Ветхого Завета» (1879). Яскравим прикладом вивчення засобами біблійної літ.

критики важливих моментів становлення художньо-поетичної форми давньоєвр. тексту Св. Письма була праця О. «Рифм и метр ветхозаветной поэзии» (1872), що містить його власну концепцію старозавітної поетики, ґрунтовану на здобутках тогочасних культурологічних, мовознавчих та літературознавчих студій і ретельному аналізі критичного апарату (зокрема просодії та системи акцентуацій) масоретської традиції.

Археол., ісагогічний та екзегетичний досвід, блискуче знання мовно-літ. основи Старого Завіту О. втілював у практику викладання. Систематично поєднуючи викладання давньоєвр. мови та біблійної археології (1867–99), О. створював історико-лінгвістичний фундамент для біблійної археології, а біблійну мову викладав невідривно від її культ. контексту. Брав активну участь у ініційованій Св. Синодом дискусії 1888–89 про вивчення давньоєвр. мови у правосл. духовній школі. Був членом створеної у КДА спец. експертної комісії, яка обґрунтовувала необхідність вивчення оригінальних біблійних мов.

О. був знаним у Києві проповідником і церк. публіцистом. Його проповіді, надруковані в академ. ж-лі у 1872–99, вирізнялися змістовністю та вишуканою літ. формою. Опублікував також низку богословсько-апологетичних статей на актуальні церковно-сусп. та моральні теми в ж-лах «Воскресное чтение», «Руководство для сельских пастырей», «Церковные ведомости».

Поряд із друкованими працями О. залишив значну рукописну спадщину (зберігається у ІР НБУВ), що містить чорнові версії опублікованих творів, численні дослідницькі та навчально-метод. матеріали – зокрема дослідження П'ятикнижжя та ін. старозавітних книг; чернетки коментованих перекладів псалмів, проповідей і повчань; розлогий корпус підготовчих матеріалів до фундаментальних монографій О. з біблійної археології; плани та конспекти лекцій із біблійної археології та євр. граматики;

листування з відомими вченими і церк. діячами (архімандритом Антоніном (Капустиним), К. П. Победоносцевим, А. Ю. Кримським та ін.).

У творчості О., що був «ученым в настоящем смысле этого слова», людиною, для якої «не существовало других интересов, кроме научных», сполучалися широка ерудиція, знання давньоєвр., араб., сирійської та ін. класичних і нових мов із тонким критичним чуттям, схильністю до дослідницького пошуку, постановки і вирішення нових наук. проблем, широких теор. узагальнень. Вчений і педагог, що створив цілий напрям у вітчизн. біблеїстиці, О. залишив цілу плеяду обдарованих учнів (професори Василій (Богдашевський), В. П. Рибінський, протоієрей О. О. Глаголев та ін.), які уславили КДА на ниві біблійної науки.

Осн. тв.: Из талмудической мифологии // ТКДА. – 1870. – № 1. – С. 149–209; № 2. – С. 402–444; № 4. – С. 201–244; № 8. – С. 273–327; Древнееврейская музыка и пение // Там само. – 1871. – № 11. – С. 107–161; № 12. – С. 368–417; Рифм и метр ветхозаветной поэзии. – К., 1873. – [4], 235 с.; Святая Земля. Отчет о командировке в Палестину и прилегающие к ней страны: 1873–1874. – Т. 1: Иерусалим и его древние памятники. – К., 1875. – 558 с.; Т. 2: Замечательнейшие по древним памятникам места Иудеи, Самарии, Галилеи верхней и нижней, Финикии и Ливанской области. – К., 1878. – IV, 656, 11 с.; Судьбы древних памятников Святой Земли. – К., 1875. – [2], 21 с.; Путешествие одного египтянина в Палестину, Сирию и Финикию в XIV в. пред Р. Хр. (новый источник для библейской географии) // ТКДА. – 1876. – № 3. – С. 452–509; Вопрос о новейших открытиях моавитских древностей (с рисунками) // Там само. – 1877. – № 10. – С. 3–78; Вставки в Книге Иисуса Навина 21,42 и 24,30 по переводу LXX и мнения о них // ЧОЛДП. – 1878. – № 1. – С. 166–168; О том, как доктор Сепп открыл древний храм Ваала между Иерусалимом и Вифлеемом // ТКДА. – 1878. – № 3. – С. 637–657; Гробница Аарона на горе Ор // Там само. – 1879. – № 3. – С. 356–371; Тенденциозные корректуры иудейских книжников (соферимов) в чтении Ветхого Завета // Там само. – № 5. – С. 3–54; Государственная летопись царей иудейских, или Книги забытые (Παραλειπομένα) // Там само. – № 8. – С. 393–479; № 12. – С. 415–462; Государственная израильская летопись, или Книга царей Херема // Там само. – 1880. – № 5. – С. 3–83; Книга Песнь Песней (Шир-га-Ширим) и ее новейшие критики. – К., 1882. – [4], 388 с.; Мнимо-богодухновенные и истинно-богодухновенные книги // ВЧ. – 1883. – № 42. – С. 371–374; Книга Притчей Соломоновых (Мишле) и

ее новейшие критики. – К., 1884. – [4], 144 с.; По вопросу о раскопках 1883 г. на Русском месте в Иерусалиме. – СПб., 1887. – 59 с.; О древнем имени Божиим // ТКДА. – 1887. – № 5. – С. 3–37; Ветхозаветный храм в Иерусалиме. – СПб., 1889. – [6], XXVI, 939 с.; Руководственные о Священном Писании Ветхого и Нового Завета сведения из творений Св. Отцов и Учителей Церкви. – СПб., 1894. – [8], II, 224 с.; Мегалитические памятники Святой Земли. – СПб., 1895. – [4], IV, 415 с.; Библейская археология / под ред. и с дополн. В. П. Рыбинского. – Ч. I. Религиозные древности. – Вып. I. – Пг., 1920. – [3], 420 с.; Руководство к изучению Священного писания по творениям Святых Отцов. – К., 2007. – 196 с.

Арх.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 923, 985; ІР НБУВ. – Ф. 160. – №№ 1772–1806; Ф. 304. – Дис. 327; Ф. XIII. – №№ 1647, 2774, 4328, 4752; ДА. – 811 Л.

Опубл. дж.: Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1876–1877 учебный год. – К., 1877. – С. 128–151, 231–237 [Правила для руководства при предполагаемом составлении в Киевской духовной академии объяснительных примечаний к русскому тексту Библии (учительных книг), составленные, по поручению Совета Академии, экстраординарным профессором Академии Олесницким]; Профессор Киевской духовной академии Аким Алексеевич Олесницкий: [Некролог и речи при погребении]. – К., 1907. – [2], 32 с.; Глаголев А. А., свящ. Профессор Аким Алексеевич Олесницкий // КЕВ. – 1907. – № 37. – С. 881–886; Шафранский А. Профессор Аким Алексеевич Олесницкий // Волынские Ев. – 1907. – Ч. неофиц. – С. 775–777; Погребение профессора Киевской духовной академии А. А. Олесницкого // КЕВ. – 1907. – № 36. – С. 854–855; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год. – К., 1908. – С. 69–70; Письмо в Совет Киевской духовной академии ее члена Л. С. Мацевича // ТКДА. – 1911. – № 7–8. – С. 515–516.

Літ.: Завитневич В. З. «Мегалитические памятники Святой Земли». Исследование профессора Киевской духовной академии А. А. Олесницкого. СПб., 1895. – К., 1896. – 26 с.; Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Т. 4. – Почаев, 1899. – С. 734–737; Він же. Волынська духовна семінарія. Історія первонаочального устрою її і підведомствених їй духовних училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. – Почаев, 1901. – С. 656–657; Олесницкий Аким Алексеевич // Русские писатели-богословы. Историки Церкви. Исследователи и толкователи Священного Писания. Библиогр. указатель. – 2-е изд. – М., 2001. – С. 360–365; Бойко А. А. Олесницький Яким Олексійович // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2003. – Вип. 10. – С. 350–351; Головащенко С. І. Викладання й вивчення біблійних мов у КДА: культурно-конфесійні та ідеологічні обставини // Магістеріум. – Вип. 13: Історико-філософські студії. – К., 2004. – С. 22–34; Він же. «Правила для руководства при составлении

объяснительных примечаний к русскому тексту Библии» Я. О. Олесницького: передісторія російської тлумачної Біблії // НЗ НаУКМА. – Т. 50 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2006. – С. 56–63; *Він же*. До питання про становлення в Київській духовній академії біблійної археології як науки: досвід Я. О. Олесницького // КА. – Вип. 5. – К., 2008. – С. 73–80; *Він же*. З історії біблійної текстуальної критики в Київській духовній академії: Я. О. Олесницький // Магістеріум. – Вип. 30 : Історико-філософські студії. – К., 2008. – С. 65–70; *Він же*. Про становлення проблемного та методологічного простору київської духовно-академічної біблеїстики: С. М. Сольський та Я. О. Олесницький // НЗ НаУКМА. – Т. 76 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2008. – С. 48–57; *Він же*. З історії літературної критики Біблії в Київській духовній академії: Я. О. Олесницький та його «Ритм и метр ветхозаветной поэзии» // Там само. – Т. 89 : Філософія та релігієзнавство. – К., 2009. – С. 54–59; *Він же*. Талмудическая мифология в свете библейской критики: А. Олесницкий (одна из страниц истории библеистики в Киевской духовной академии XIX – нач. XX ст.) // От Библии до постмодерна. Статьи по истории еврейской культуры. Библейские исследования. Еврейская мысль. – М., 2009. – С. 196–203; *Він же*. С. М. Сольский и А. А. Олесницкий как исследователи Священного Писания // Труды КДА. – № 13. – К., 2010. – С. 82–96.

С. І. Головащенко

ОЛТАРЖЕВСЬКИЙ Григорій Степанович [рос. Олтаржевский Григорий Степанович] (17[29].11.1880–1937), протоієрей, випускник КДА – священнослужитель РПЦ, церк. педагог.

Нар. у с. Соснівка Чигиринського пов. Київ. губ. (нині – Олександрівського р-ну Кіровоград. обл.) у сім'ї священника. Після закінчення Черкас. ДУ (1892–96) та КДС (1896–1902) служив вихователем Черкас. ДУ (1902–04). У 1904–08 навчався у КДА, яку закінчив зі ступ. канд. богослов'я, отримавши право на здобуття ступ. магістра на підставі захисту друкованої дис. без додаткових іспитів (ухвала Ради КДА від 09.06.1908). Рукопис канд. твору О. «Историография Киевской Академии в XVIII веке», що здобув високу оцінку проф. М. І. Петрова, зберігається в ІР НБУВ.

Після закінчення КДА обійняв посаду викладача вітчизн. історії Лубенського ДУ (01.09.1908). Викладав також Закон Божий (з 14.09.1908) та церковнослов'ян. мову в Лубенському єпархіальному жіноч. уч-щі

(з 01.09.1910). Був казначеєм і діловодом ком-ту опіки за бідними вихованцями (з 14.11.1908). Бів заняття у недільній Лубенській 2-класній школі (з 1909).

24.10.1912 рукопокладений у сан ієрея та призначений другим священником Свято-Вознесенського храму на Деміївці (місцина Києва, що нині входить до Голосіївського р-ну). Пед. діяльність продовжував на посадах законовчителя школи урядників міліцейської охорони Київ. губ. (25.03–25.06.1913), Либідського жіноч. уч-ща № 10 (01.09.1913–01.10.1914), Деміївського 2-го вищого початкового уч-ща (1914–15), жіноч. гімназії Л. Є. Браткової (1915). Був членом ком-ту Байкового кладовища (з 29.11.1913).

У післяреволюц. роки продовжував виконувати пастирські обов'язки. У 1924 пристав до обновленської течії, з якої вийшов наприкінці 1926, оголосивши на засіданні парафіяльної ради про своє повернення в лоно Патріаршої Церкви. 20–21.11.1926 приніс публічне покаєння у храмі Св. Миколая на станції «Київ товарний».

10.12.1926 був заарештований співробітниками Київ. відділу ДПУ й обвинувачений за статтями 73 та 119 КК УСРР у систематичній контрреволюц. діяльності. Під час слідства наголошував нещирість свого тимчасового перебування у складі обновленців, мотивованого виключно прагненням збереження храму і церк. громади. На підставі допиту 11 свідків (членів обновленської парафіяльної ради Деміївської общини) Київ. Оперсектор ДПУ УСРР визнав О. «соціально-небезпечним елементом», котрий підлягає заслання. Згідно із постановою Особливої Наради ДПУ УСРР від 06.08.1927 був висланий за межі УСРР терміном на 3 роки та позбавлений права на проживання в Україні, а також у Москві, Ленінграді, Ростові-на-Дону і відповідних губерніях. У зв'язку з амністією від 06.11.1927 термін покарання було скорочено на чверть (майже на 9 міс.).

Заслання відбував у Казахстані. До 1929 служив священником в одному із храмів